

PATRIMONI NATURAL

Oliveres mil·lenàries, pinars i senders. Plantes aromàtiques.

La verticalitat d'aquesta muntanya genera un contrast entre els ecosistemes forestals de muntanya i els agrícoles d'excepcional valor paisatgístic que hi ha a les zones baixes.

La varietat dels seus ecosistemes, que van des de pinars madurs de pins blancs (*Pinus halepensis*), pinastros (*Pinus pinaster*), pinyoners (*Pinus pinea*), xicotets carrascars (*Quercus ilex* spp. Ballota) i sotabosc amb espècies nobles com freixes de flor (*Fraxinus ornus*), aurons (*Acer opalus* spp. granatense), llorers bords (*Viburnum tinus*) i arboços (*Arbutus unedo*), fins comunitats vegetals de penyals i penya-segats o associacions rupícoles en els brolladors que posseeix.

Les repoblacions amb espècies, principalment del gènere *Pinus* (pi blanc), a principis del segle XX i el pas de reiterats incendis forestals durant els últims vint/trenta anys, han donat com a resultat un mosaic vegetal en què estan representades gairebé totes les etapes evolutives del bosc mediterrani. També cal destacar formacions vegetals específiques d'alt valor, com la microreserva de flora de la Penyeta l'Heura.

Pel que fa a la flora, la vessant nord (Ombria de Benicadell) en què ens trobem, rep més precipitacions i per això posseeix una vegetació i flora més variada que la cara sud. Així, a la serra de Benicadell podem trobar a més dels diferents tipus d'arbres esmentats, nombroses espècies típiques del matoll mediterrani amb un estrat arbustiu compost per gingebre, carrasca, argilagues, romer, bruc, matapoll, i altres plantes medicinals com camamilla, timonet, cua de gat, pebrella, etc.

Les plantes aromàtiques més apreciades i més usades són el romaní, que s'utilitza per condimentar plats, la farigola (timó) per després dels àpats i la 'pebrella' per condimentar plats i olives, principalment. També la satureja de muntanya. Com digestives, la camamilla, la cua de gat i la farigola. Com ambientadors s'utilitzen l'espígol i el 'espiégol'.

També, si ens fixem en la fauna, podem apreciar senyals de senglar o alguna guineu, perdius, tords i conills o llebres. A l'estiu és més fàcil trobar rèptils com la "serp blanca", el sacre o l'escurçó.

PATRIMONI CULTURAL I HISTÒRIC

LA NEVERA

La nevera de Benicadell se situa a 1025 metres d'altura, en el punt conegut com Alt de la Nevera, a l'oest del cim del Benicadell i en la mateixa cresta, just en la línia divisòria dels termes municipals de Beniatjar i Gaianes, en terme municipal de Beniatjar, així com les comarques de la Vall d'Albaida i el Comtat, i al mateix temps de les províncies de València i Alacant.

El diàmetre de la cava o pou de neu és de 10,20 metres i la seva altura de 7,90 mts, tenint una capacitat de 640 m³, i roman en relatiu bon estat amb un sostre i finestres envoltades per plantes enfiladisses.

CASA FORESTAL DE LES PLANISSES

L'antiga Casa Forestal "Les Planisses", es troba situada al camí d'ascens al cim de Benicadell, tant si s'inicia el camí des del mateix Benitajar com si l'ascensió s'inicia des de Salem o Ràfol de Salem. Es troba situada a 696 metres d'altitud, prop del paratge de Les Fontetes.

LES FONTETES

Manantial d'escàs cabal. Es va canalitzar i va adaptar l'espai que el circumda a principis del segle XX. És un bon lloc per fer un descans mentre es puja des del Beniatjar al cim del Benicadell per les rutes senyalitzades (PR-CV 213.1 Beniatjar - Font de Les Fontetes). Es troba a 670 m d'altitud.

LA COVALTA

El jaciment arqueològic més important és el de "la Covalta", situat a 889 metres d'altitud, al vessant septentrional de la serra de Benicadell. Es tracta de les restes d'un poblat ibèric emmurallat que ocupava el cim d'un turó amb abruptes tallats a la cara nord.

Les armes, estris i ornamentals trobats durant les excavacions s'exhibeixen al Museu de Prehistòria de la Diputació de València. Sota la mateixa cimera de la Covalta, i en el seu vessant nord, es troba una gran cova allargada (d'uns trenta metres de longitud per dos d'alçada, i que dóna nom al promontori), que ja va ser explorada pel gran viatger del segle XVIII, el botànic Cavanilles.

PINTURES RUPESTRES

En Beniatjar s'ha assenyalat l'existència d'alguns jaciments arqueològics de l'edat del Bronze i ibèrics més de pintures rupestres a dos abrics del Barranc de Carbonera i en la Coveta del Mig.

Al lateral dret del Barranc s'obren una sèrie d'abrics de dimensions variables on s'han trobat pintures rupestres, descobertes per Rafael Pardo Ballester en 1933, i donades a conèixer per H. Breuil. Aquests assenyalen la presència de

més de 70 figures, majoritàriament deteriorades, pintades en color fosc i negre.

L. Pericot assenyala aquest jaciment com a pertanyent a l'art esquemàtic, amb figures humanes, quadrúpedes i diversos motius circulars i en ziga-zaga.

L'abric inferior és el de majors dimensions i el que conserva el nombre més ampli de pintures. La seva boca, orientada cap a l'est, mesura 14 m de llarg, de profunditat escassa i alçada màxima de 12 m.

L'estat de les pintures és deficient, majoritàriament apareixen cobertes per capes de carbonat càlcic. Cal destacar una representació humana semiesquemàtica que presenta el braç dret extraordinàriament desenvolupat fins a aconseguir la cama del mateix costat, un conjunt format per dos motius enfrontats de barres convergents per formar un angle agut, una representació antropomorfa amb braços i cames en ziga-zaga (figura humana asseguda), i una representació antropomorfa de tipus semiesquemàtic amb una sola cama.

En l'abric superior, de dimensions més reduïdes i condicions d'habitabilitat molt escasses, les seves parets apareixen cobertes per concrecions fosques que poden cobrir pintures.

Destaca en aquest abric la representació d'un quadrúpede semiesquemàtic el ventre està limitat per un escrostonat.

A la Penyeta de les Coves, situada sobre la pista forestal d'Atzeneta a Les Planisses, són nombrosos els abrics oberts a diversa alçada i dimensions. Un dels jaciments més destacats dels primers assentaments humans a la zona és l'Abric i la Coveta del Mig, un petit abric situat a 775 m d'altitud, on han pogut trobar restes de sílex i restes de pintures prehistòriques.

S'han trobat dos motius al sostre de la cova amb un estat de conservació bo, destacant un possible pectiniforme format per una barra central de 16 cm de llarg i cinc perpendiculars.

EL CASTELL DE CARBONERA

Situat a la vessant septentrional de la serra de Benicadell al límit dels termes de Beniatjar i Otos, concretament entre els barrancs de la Lloma, que limiten amb Otos i el Barranc de Carbonera, on es troben algunes coves prehistòriques amb pintures rupestres. S'aixeca al cim rocós de la Penya del Castellet, a 600 metres d'altitud.

Se situa al costat de la pista forestal que creua la obaga de la serra, i per la qual pot accedir, des d'on es gaudeix d'una formidable panoràmica. És difícil, però, observar-lo a distància, ja que les seves escasses ruïnes es confonen amb el paisatge rocós. Aixecat sobre un assentament anterior del Bronze valencià com s'ha comprovat per troballes de ceràmica i molins.

Posseeix un recinte de 100 x 40 metres. Els murs externs eren d'1'85 m de gruix, construïts fonamentalment a base de maçoneria, es componien de filades de pedra sense treballar però intentant que a la part externa fossin les formes el més suaus possibles. Els murs interiors eren de pedra més irregular barrejada amb morter i grava. La porta d'accés estava orientada cap a l'oest. Els millors murs es troben a la part Nord.

Va ser una imponent fortificació, de grans dimensions, amb més de 280 metres de muralla. El seu recinte era allargat, doble i poligonal, quedant en peu diversos llenços dels seus murs, en què s'alternaven torres rectangulars, alguna torre que va servir de contrafort i l'aljub. Aquest destaca per la seva mida, el que fa pensar que podia albergar nombrosos habitants. A l'interior, excepte el seu nucli central, existien poques construccions, fet que reforça la teoria que servia fonamentalment com a refugi.

UN POC D'HISTÒRIA

No sabem si quan el poema del Mio Cid cita el Penna Cadiella es referia a ell, però el que és ben cert és que en el moment de la conquesta cristiana les fortificacions utilitzades estaven en un esglaó inferior al nord de la serralada, de més fàcil accés.

Aquesta fortificació d'origen àrab o anterior va ser conquerida i fortificada el 1092 per Rodrigo Díaz de Vivar (El Cid Campeador), després de la conquesta del regne de Dènia, des d'on vigilava i controlava els quatre punts cardinals.

També va ser l'objectiu de nombroses expedicions anteriors a la Reconquesta: En l'hivern de 1096-1097, assetjat allí el Cid i en greus dificultats, sol·licita l'auxili del seu llavors aliat Pere I d'Aragó, que va amb el seu germà l'infant Alfonso (futur Alfonso I el Batallador) per socórrer-, la qual cosa van aconseguir en la batalla de Bairén.

Alfonso I el Batallador (1126) gràcies a una expedició comandada per Gastón IV de Bearn i Rotrou III de Perche el Gran, per assegurar el pas projectat durant la imminent expedició militar del rei d'Aragó per Andalusia. Després de l'ocupació cristiana va continuar mantenint la seva importància.

Durant l'Edat Mitjana formava part del complex defensiu de Penya Cadiella. Va ser castell de frontera durant molt de temps, amb guarnició permanent, formant part de la xarxa defensiva dels anomenats Castells de Penacadell, Penyacadella o Penna Cadiella (alguns identifiquen el Penacadell precisament amb aquest castell, però sembla més probable que aquesta denominació es refereixi a un conjunt de forteses que incloïa el mateix Carbonera, Carrícola,

Rugat, i altres situats en l'actual comarca de la Safor). El Castell de la Penya Cadiella segurament viuria dies de pau sota el domini islàmic, però en el segon terç del segle XIII apareix per les terres de la vall Jaume I, el Conqueridor, qui va reconquerir aquest castell (en el transcurs de les revoltes d'Al- Azraq va ser pres pel seu lloctinent Ibn Bassal, i les seves forces no van poder ser expulsades de la fortificació fins 1249) després d'una dura batalla per expulsar als sarraïns, disputada al Mont Sant de Llutzent, provocant la fugida dels moros cap a Múrcia i Castella. Apareix esmentat en el "Llibre del Repartiment" en diverses ocasions com a centre d'un conjunt d'alqueries que podrien ser Bèlgida, Muntis, Benihaya o Beniatjar, Salem, Otos, i Elca.

Va tenir la seva màxima importància al segle XIII, quan els diferents castells de la Vall d'Albaida exercien el seu domini sobre diferents alqueries. Al de Carbonera pertanyien Bèlgida, Otos, Beniatjar, Ràfol de Salem, Salem, Torralba i Missena, entre d'altres. A la primera contribució decretada després de la Reconquesta, Jaume I li va imposar un gravamen de 600 besants.

El castell de Carbonera, al costat del de Rugat va ser atorgat el 30 gener 1288 a Bernat Bellví pel rei Alfons, i en 1304 l'ostentava el seu fill Guillemó Bellví. Un altre document de 7 març 1338 diu que l'alcaide de Penacadell s'ha queixat que molts pastors cristians i musulmans s'acosten excessivament la fortalesa a una font que hi ha a prop. En escrits de 1288 consta que els castells de Carbonera (Otos-Beniatjar) i Rugat (Aielo de Rugat) es trobaven derruïts (castra nostra diruta) i s'autoritzava a reconstruir al noble Bernat de Bellví, almirall de les galeres de València, amb jurisdicció sobre els llocs (actualment despoblats) de l'Muntis, Suagres, Benimeia, Rafelgep, Elca, Salem, a més de Bèlgida, població que va passar a ser cap de la baronia i que, al costat Carbonera, formava una parròquia ja al s XIV.

Amb la donació d'aquestes terres a la família Bellví en 1288, el castell passa a convertir-se en propietat feudal i comença el seu abandonament i deteriorament ja que, pacificat el territori, els nous senyors preferiran les comoditats dels palaus en els nuclis urbans de la vall (el Palau dels Bellví es troba al nucli urbà de Bellús que dona la seva façana principal a la Plaça de l'Església).

Finalment un document de 4 maig 1339 diu que el castell de Carbonera al costat del de Garamoixent. Rugat i Vallada estaven destruïts, estat que ha perdurat fins a l'actualitat i al que ha contribuït la llunyania i agrest del paisatge. L'any 1912, Mariano Jornet Perales, va estudiar detingudament el recinte i va reconstruir el plànol de l'antiga fortificació basant-se en els elements que encara estaven en peu: murs, galeries, aljubs, etc. De l'estudi d'aquest autor es desprèn que el castell en qüestió constituïa una poderosa fortificació estratègicament situada, de la qual malauradament només queden algunes restes.

En l'actualitat, el Castell de Carbonera, forma part de la Ruta del Cid, espectacular ruta d'extremada bellesa i singularitat que transcorre per l'Ombria del Benicadell i que s'inicia a Beniatjar.

VILANOVA DE CARBONERA (CASTELLET)

La Vilanova de Carbonera es trobava als afores de l'actual Beniatjar, en la seua part més elevada, i concretament on en l'actualitat s'alça el Calvari costat de l'antic camí de Beniatjar a Beniarrés.

La primera cita que coneixem de Beniatjar no està en el Llibre del Repartiment sinó en un document del catàleg de Martínez Ferrando, de 17 juny 1258, que és una "donació a precs de la infanta Na Constança a Pol de Tarassona i sa muller de cases i terres a l'alqueria de BENIAYAR, Terme de Penacadell ". Segons Escolano, en 1611 (Dècades, SURT, 1237) "... en aràbic ... Beniatjar vol dir els descendents dels jornalers o llogats. En les escriptures antigues es llegeix benajar ".

Beniatjar disposar de muralles, construïdes en l'últim període de dominació musulmana, que aprofitaven el desnivell provocat pels dos barrancs que encaixonen el poble. El circuit emmurallat va ser reaprofitat pels nous senyors cristians. Es tractava d'un nucli rural fortificat per Jaume I en 1248 com a part de la colonització del territori i sota la protecció del castell de Carbonera, visible des d'allà. En realitat, aquesta era la més petita, abrupta i aïllada de les noves viles creades, pel que l'establiment va fracassar i els colons cristians ja l'havien abandonat cap al 1300, tot i que els musulmans de la veïna alqueria de Beniatjar continuar vivint allà.

El lloc va quedar abandonat i en ruïnes, ruïnes que encara es podien veure a finals del s.XVIII: llenços de muralles, torres i altres edificacions. Actualment les seves restes només són identificables a nivell arqueològic.

Amb tot, havia d'oferir una bona i fàcil defensa del nucli urbà, ja que en 1512 encara va servir de protecció a les tropes del virrei de València en els prolegòmens de la Batalla de Gandia que les va enfrontar amb els agermanats.

Actualment només queden vestigis que serveixen de fonamentació a diverses vivendes, i un mur d'uns 3 m. d'alçada.

Des de 1903 acull el Calvari, destruït en 1936 i reconstruït en 1989.

PONT DELS MOROS

Dirigint-se cap a Otos per la carretera CV-615, a mig quilòmetre de Beniatjar podrem veure a mà dreta dos grans pins d'una singular bellesa. El camí que neix d'aquests arbres ens porta fins al Pont, encara que el camí antic d'accés es troba un poc abans, en la mateixa corba de la "Figuera del tío Manolo".

El Pont dels Moros presenta un arc de mig punt, construït amb pedra irregular i argamassa. Té una alçada aproximada de 4 metres i tot indica que es tractava d'un pas per salvar el barranc de la punta, entre el Castell de Carbonera i la Beniaia (antic poblament àrab-alqueria-o llogaret ara desapareguda).

El Pont dels Moros és un lloc molt estimat i apreciat pels veïns i veïnes de Beniatjar. L'última dècada es va dur a terme un projecte de restauració que ha evitat el progressiu deteriorament en què es trobava aquesta emblemàtica construcció de Beniatjar.

Forma part de les tradicions dels veïns de Beniatjar acudir a aquest lloc durant la Pasqua per menjar-se la mona, i aquest agradable lloc al peu del Benicadell sempre es troba ple de gent que acudeix a gaudir d'una bona estona a l'ombra de les oliveres centenaris que es troben en el paratge i escoltar el pas de l'aigua entre les pedres.

L'ESGLÉSIA PARROQUIAL

Està dedicada a la Mare de Déu de l'Encarnació. Datada a finals del segle XVII

(1689), però la construcció es va remodelar durant el segle XVIII, fins i tot a mitjans del XX.

El seu estil combina el barroc i el neoclàssic, i conserva les característiques estilístiques de la construcció original.

Té planta tradicional de creu llatina, amb una única nau, coberta per una volta de canó, sostinguda per contraforts, amb creuer cobert per una cúpula sobre petxines.

La façana principal és d'una gran senzillesa en les seves formes, ja que l'ornamentació original es troba amagada sota una capa de calç i pintura. Sobre la porta d'accés, trobem una llegenda de recent incorporació, amb lletres de ferro forjat, on es pot llegir el nom de l'església, però l'element més important és la llegenda del constructor "Petrus Revert me fecit. Año 1689". A la part dreta de la façana, just sota del campanar, hi ha un rellotge analògic, i sota el mateix una làpida, probablement del mateix 1689, amb inscripcions en llatí de lloança i d'invocació a Crist i a la Mare de Déu.

A l'interior de l'església, són destacables dues pintures sobre taula, única resta de l'antic retaule major del s. XVIII que va desaparèixer a la Guerra Civil. Així mateix, també és destacable l'Altar Major, carregat d'un gran barroquisme, amb ornamentació a base de columnes salomòniques flanquejant la imatge que el presideix, la titular de la parròquia, Mare de Déu de l'Encarnació, en una primorosa talla d'Antonio Ballester.

Molt destacable és la decoració original en esgrafiat de la Capella del Bateig i de la capçalera superior, així com la decoració original de la volta, totes de recent recuperació. Les investigacions realitzades proven que tota la nau principal es trobava decorada en esgrafiat, decoració que es troba amagada, però sencera, sota una grossa capa de calç.

La torre del campanar, de característiques constructives molt senzilles, consta de dos cossos amb finalització, amb coberta de teula àrab. És molt singular l'escaleta interior, molt irregular però d'un encant meravellós, que recentment ha sigut restaurada. La primera campana, hui refosa o desapareguda, va ser instal·lada el 1710. Les actuals són "Santa Bárbara", de 1822, "Josefa", de 1849, i "Ntra. Sra. de la Encarnación", refosa el 1971.